

Development method in students' knowledge of design based on creative education

Khulkar SAIDOVA¹, Marziya ERGASHEVA²

Bukhara Institute of Engineering and Technology

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2021

Received in revised form

20 August 2021

Accepted 25 September 2021

Available online

25 October 2021

ABSTRACT

The article examines the essence of the concepts of creativity and pedagogical creativity, the concept of design composition, the creative potential of the teacher, the structural foundations of the creative potential and the criteria that determine the level of potential. The importance of creative technologies for teaching students in the educational process is emphasized.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

creativity,
potential,
pedagogical creativity,
design,
resume,
sketchbook,
heuristic,
method,
development of creative
abilities,
factors hindering the
development of creative
abilities,
creative potential,
creative potential of a
teacher,
structural foundations and
principles of creative
potential,
criteria for determining the
creative potential of
a teacher.

¹ Professor, Bukhara Institute of Engineering and Technology. Bukhara, Uzbekistan.
E-mail: Saidova.hulkar@mail.ru.

² Assistant, Bukhara Institute of Engineering and Technology. Bukhara, Uzbekistan.
E-mail: Ergasheva@gmail.com.

Талабаларда дизайнга оид билимларини креатив Таълим асосида ривожлантириш методикаси

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

яратувчанлик,
потенциал,
педагогик яратувчанлик,
дизайн,
резюме,
скетчбук,
эвристика,
метод,
яратувчанликни
ривожлантириш,
яратувчанликни
ривожлантиришга
тўсқинлик қилувчи
омиллар,
креатив потенциал,
педагогнинг креатив
потенциали,
креатив потенциалнинг
таркибий асослари ва
тамойиллари,
педагогнинг креатив
потенциалини аниқловчи
мезонлар.

Ушбу мақолада креативлик ва педагогик креативлик тушунчаларининг моҳияти, дизайнга оид композитция тушунчалари, педагогнинг креативлик бпотенсиали, креативлик потенциалининг таркибий асослари ҳамда потенсиали даражасини аниқловчи мезонлар ҳақида фикр юритилган. Шунингдек таълим жараёнида талабаларда креатив таълим технологиялари моҳияти ёритилган.

Метод развития знания дизайна у студентов на основе креативного образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

творчество,
потенциал,
педагогическое
творчество,
дизайн,
резюме,
альбом,
эвристика,
метод,
скетчбук,
развитие творческих
способностей,
факторы,
препятствующие
развитию творческих
способностей,
творческий потенциал,
творческий потенциал
учителя,
структурные основы и
принципы творческого
потенциала,
критерии определения
творческого потенциала
учителя.

В статье рассматривается сущность концепций творчества и педагогического творчества, концепции дизайнера композиции, творческого потенциала учителя, структурных основ творческого потенциала и критериев, определяющих уровень потенциала. Подчеркивается важность творческих технологий обучения студентов в учебном процессе.

Бугунги кунда мамлакатимизнинг барча соҳалари каби таълим соҳасида ҳам улкан ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Шу жумладан, ташқари таълим тизимида олиб борилаётган ислоҳотлар ўз натижасини кўрсатмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев раислигида 2019 йил 19 март куни ёш-ларга эътиборни кучайтириш мақсадидаги бешта муҳим ташаббусда ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказиш ва касб танлашга катта эътибор қаратилди. Таълим жараёнида талабаларда мустақил ижодий ишлашга, уларда изланишлар олиб бориш элементларини шакллантириш ва келажакда уларни онгли равищда тўғри касб танлашларида алоҳида ўрин эгаллайди. Шунингдек, уларда масъулиятни сезиш ва уларнинг меҳнат фаолиятига тайёрлаш каби жараённи ривожлантиради. Инсон фаолиятининг ҳар қандай соҳасида ижодкорлик масалаларини ҳал қилишда рационал, ностандарт йўлларни излаш, жамиятнинг ҳар бир аъзосининг интеллектуал имкониятларини ошириш, инсоннинг ижодий қобилиятларини имкон қадар ривожлантириш даврнинг қатъий ва долзарб эҳтиёжи бўлиб қолмоқда. дизайнга оид композитцияларни фаоллаштириш – бадиий-ижодий тафаккурни рағбатлантиришнинг муҳим омили. Дизайн ижодкорлик соҳаси сифатида янги йўналиш бўлмаса-да, республикамиз таълим муассасаларида талабаларда дизайн-нерлик ижодкорлгини ривожлантириш борасида тажрибалар етарли эмас. Шу маънода дизайн соҳасига оид тарихий-назарий маълумотлар талабаларларда дизайннерлик ижодкорлигини ривожлантириш тизимида муҳим ўрин тутади.

Дизайн – бу инсон фаолиятининг турли соҳаларига (технология, муҳандислик дизайнни, технология, инноватсиялар, иқтисодиёт, фан ва методология) эришиш учун бирлашадиган ижодий фаолият. Ва уларнинг рағбатбардошлиги дизайн имкониятини беради.

Юртимизда кўпгина ўкув фанлари амалий санъат турларига оид хунарларни ўргатиши билан бир қаторда кашта тикиш хунарини ўргатадиган мактабдан ташқари муассасалар фаолият юритмоқда. Бу хунар ёш авлоднинг меҳнатга муҳаббат, бадиий дид ва маҳорат, сабрлилик ва ижодкорлик туйғуларини шакллантиради. Бу дизайнга оид композитцияларни тўғаракларда ёшларга, тикиш учун керакли жиҳозлар ва иларнинг турлари, рангларни тўғри танлаш ва улардан тўғри фойдаланиш, тикиш услублари, тикилган буюмлар ва кийимларни керакли ўлчовда тикиш, тикилган кийимларга ишлов бериш, уларни асраш каби малакаларни эгаллайдилар. Ўқитувчи ихтиёрида ўқитишнинг турли-туман методлари мавжуд.

Замонавий педагогикада “Креатив педагогика” тушунчasi қўлланила бошла-ганига ҳали у қадар кўп вақт бўлмади. Бироқ, ўқитиш жараёнига инноватсион ҳамда ижодкорлик ёндашувларини қарор оптиришга бўлган эҳтиёж “Креатив педа-гогика”нинг педагогик туркум фанлар орасида мустақил предмет сифатида шаклланишини таъминлади. Ушбу предмет асосларини педагогика тарихи, умумий ва касбий педагогика ҳамда психология, хусусий фанларни ўқитиш методикаси, таълим технологияси ва касбий этика каби фанларнинг методологик ғоялари ташкил этади.

Шахснинг мутахассис сифатида касбий камол топиши, ривожланиши ўз моҳиятига қўра жараён тарзда намоён бўлади. Касбий етуклик инсон онтоге-незининг муҳим даврлари касбий камол топиш, ривожланиш ғояларининг қарор топиши (14-17 ёш) дан бошланиб, касбий фаолиятнинг якунланиши (55-60 ёш) гача бўлган жараёнда кечади. Ижодкор шахснинг шаклланиши ва ривожланиши унинг ички ва ташқи олами ўзгаришининг ўзаро мос келиши, ижтимоий-иқтисодий шарт- шароитлар ҳамда инсон онтогенгизи – туғилишидан бошлаб то умрининг охирига қадар узлуксизлик, ворисийликни тақозо этадиган фаолият мазмунига боғлиқ.

Маълумки, дизайнга оид композицияларни тажриба билим, қўнимка ва малакаларнинг интегратсияси сифатида акс этади. Бироқ, дизайнга оид компо-зицияларни

ижоий фаолият кўникмаларининг ўзлаштирилиши нафақат амалий кўникма ва малакаларнинг интегратсияси, мутахассис сифатида фаолиятни самарали ташкил этиш усул ва воситаларини ишлаб чиқиши эмас, шу билан бирга касбий ижодкорлик методологиясидан хабардор бўлиш, ижодий тафаккурни ривожлантириш ва креатив характерга эга шахсий сифатларининг етарли даражада ўзлаштирилиши талаб этади.

Ижодкор шахснинг шаклланишини шахснинг ўзаро мос тарзда бажарилган ижодий фаолият ва ижодий маҳсулотларни яратиш борасидаги ривожланиши сифатида белгилаш мумкин. Ушбу жараённинг суръати ва қамрови биологик ва ижтимоий омиллар, шахснинг фаоллиги ва креатив сифатлари, шунингдек, мавжуд шарт-шароит, ҳаётий муҳим ва касбий шартланган ҳодисаларга боғлиқ. Замонавий шароитда педагогнинг креативлик сифатларига эга бўлиши тақозо этади.

Сўнгги йилларда етакчи хорижий мамлакатларнинг таълим тизимида талаба ва талabalарда креативлик сифатларини шакллантириш масаласига алоҳида, жиддий эътибор қаратилмоқда. Буни Бронсон, Меррийман (2010 й.), Кен Робинсон (2007 й.), Фишер, Фрей (2008 й.), Бегетто, Кауфман (2013 й.), Али (2011 й.), Треффингер (2008 й.) ва б. томонидан олиб борилган қўплаб тадқиқотлар, уларнинг натижалариан кўриш мумкин.

Ўқув машғулотларининг аввалдан режалаштирилишидан воз кечиш, талаба-ларда танқидий, креатив тафаккурни шакллантириш ва ривожлантириш, уларни ижодий фикрлаш, янги ғояларни ўйлаб топишга мажбур қилиш таълим олишга бўлган муносабатни ўзгартириш, уларни ютуқларга эришишга рағбатлантиришда асосий омил бўлар. Ўқув машғулотларида етишмаётган омил – креативлик саналади.

Дизайн (костюм) таълим йўналиши бўйича бўлажак касб таълими ўқитувчи-ларининг касбий компетентлиги таркибий тузилмаси касбий ва шахсий сифатлар (ташаббускорлик, ҳамкорлик, ўз-ўзини ривожлантириш) ҳамда психологик хусу-сиятлар (интуиция, кузатувчанлик, хотира)нинг ўзаро боғлиқлигига асосланиб оптималлаштирилган;

умумкасбий ва ихтисослик фанларининг интегратив машғулотлари (фашион иллюстрацион) асосида талabalарнинг ижодий яратувчанлик қобилиятларини ривожлантириш методикаси визуаллик, ижодий тафаккур ва бадиий лойиҳалаш композициялари асосида такомиллаштирилган.

Дизайнерлик фаолиятидаги образли тасаввурни характерловчи ихтирочилик ва мантиқийликнинг интенсив ривожланишига қаратилган “Эвристик”, “Силуэтни излаш”, “Резюме” ва “Скетчбук” қаби таълим методларини умумкасбий ва ихти-сослик фанларини ўқитишида қўллаш орқали касбий таълимнинг такомил-лаштирилган ўқув-методик таъминоти ишлаб чиқилган; бўлажак касб таълими ўқитувчисининг касбий компетентлиги сифат кўрсаткичлари (ложиҳалаш, креативлик, технологик) ва тайёргарлик даражаларини (юқори, ўрта ва паст) квалиметрик ёндашув асосида такомиллаштириш орқали баҳолашнинг объектив-лик хусусиятлари (автоматик, ҳаққонийлик, интегративлик) кенгайтирилган. Кўплаб тадқиқотларда интеллект ва креативлик ўртасидаги алоқадор-лик хусусида турлича қарашлар мавжуд. Бир гуруҳ тадқиқотчилар улар ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик йўқ эканлигини уқтирасалар, иккинчи гуруҳ вакиллари креативлик ва интеллект даражаси бир-бирига боғлиқ эканлигини таъкидлайдилар (Ким, 2005 й.).

“Креативлик” тушунчаси ўзида маданий хилма-хилликни акс эттиради. Farb кишилари учун креативлик, умуман олганда, янгилик саналади. Улар креативлик негизида ноанъанавийлик, қизиқувчанлик, тасаввур, ҳазил- мутойиба туйғуси ва эркинлик мавжуд бўлишига эътиборни қаратадилар. Патти Драпеау нуқтаи назарига кўра креатив фикрлаш, энг аввало, муайян масала юзасидан ҳар томон-лама фикрлаш саналади. Ҳар томонлама

фикрлаш талабалардан ўқув топшириғи, масаласи ва вазифаларини бажаришда күпласб ғояларга таянишни талаб этади. Бундан фарқли равищда бир томонлама фикрлаш эса биргина тұғри ғояга асосланишни ифодалайды. Мушоҳада юритишда масала юзасидан бир ва күп томонлама фикрлашдан бирини инкор этиб бўлмайди. Бинобарин, бир ва ҳар томонлама фикрлаш креативликни шакллантиришда бирдек аҳамият касб этади. Яъни, топшириқни бажариш, масалани ечишда талаба ечимнинг бир неча вариантини излайди (күп томонлама фикрлаш), кейин эса энг мақбул натижани кафолатловчи биргина тұғри ечимда тұхталади (бир томонлама фикрлаш).

Креативлик (лот., инг. “create” – яратиш, “креативе” – яратувчи, ижодкор) – индивиднинг янги ғояларни ишлаб чиқаришга тайёрликни тавсифловч ва мустақил омил сифатида иқтидорлиликнинг таркибиға кирувчи ижодий қобилияти

Шахснинг креативлиги унинг тафаккурида, мулоқотида, ҳис-туйғуларида, муайян фаолият турларида намоён бўлади. Креативлик шахсни яхлит ҳолда ёки унинг муайян хусусиятларини тавсифлайди. Креативлик иқтидорнинг муҳим омилисифатида ҳам акс этади. Қолаверса, креативлик зеҳни ўткирликни белгилаб беради, “талабалар эътиборини таълим жараёнига фаол жалб этишини таъмин-лайди.

Креатив фикрлаш ҳар бир ижтимоий соҳада яққол акс этиши мумкин. Ўқитувчининг ижодкорлиги эса у томонидан ташкил этилаиган касбий фаолиятни ташкил этишга ижодий (креатив) ёндашувида акс этади. Сўнгги йилларда ушбу ҳолат “Педагогик креативлик” тушунчаси билан ифодаланмоқда. “Креатив педаго-гика” қуидаги икки ҳолатни кафолатлай олиши зарур:

- ўқитувчилар томонидан ўқув фанларини паст ўзлаштираётган ва уларини ўрганишни зерикали деб ҳисоблаётган талабалар эътиборларини фан асосларини ўзлаштиришга жалб этиш;

- ўқитувчиларга талабаларда креатив фикрлаш ва ижодий фаолият натижаларини рағбатлантиришга хизмат қиласидиган стратегия ва воситаларни тавсия этиш қилиш орқали аудиторияда улардан самарали фойдаланишлари учун имконият яратиш.

Педагогнинг креативлик сифатларига эга бўлмаслиги туфайли талабалар ҳам қизиқарли ва ажойиб ғояларга эга бўлсалар-да, бироқ, уларни ифодалашда сусткаш-ликка йўл қўяди. Бунинг сабабли таълим жараёнида қўлланилаётган методлар талабаларда эркин, мустақил фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қиласлиги билан белгиланади. Муаллиф томонидан тавсия қилинган восита ва стратегиялар талабаларда креативликни ривожлантиришда ўқитувчилар учун қўл келади ҳамда талабаларда ўқув фанларини ўрганишга бўлган қизиқиши, интилишни ривожлантиради.

Креатив муҳитда таълим олаётган талабаларда аста-секин креатив вазифаларни бажаришга нисбатан қизиқиши ортади, шунингдек, креатив тафак-курға эга ўқитувчини кузатиш натижасида креатив фикрлашга мойил бўлади (Стернберг & Уиллиамс, 1996.).

Креативлик характеристидаги ўқув-билиш муҳити талабаларда таълим жара-ёнида катта аҳамиятга эга бўлган танқидий ва кретив фикрлаш кўникма-сининг ривожланишига олиб келади. Креатив тафаккурға эга талабалар: бошқа талаба-ларнинг хаёлига келмаган ғояларни билдиради:

- ўзларини ифода этишининг ўзига хос услубини танлайди;
- баъзан мавзу алоқаси йўқ ёки ғайриоддий саволлар беради;
- ечими очиқ қолган вазифалардан завқланади;
- ғояларни аниқ далиллар асосида муҳокама қилишни афзал қўради; -муаммонинг ечимини топишида ноанъанавий ёндашувни танлайди.

Шахсга хос креативлик сифатлари қуйидагилар саналади (1-расм):

Шахс креативлигини ривожлантириш жараёнида “Табақалаштириш”, “Даврлаштириш” тушунчаларининг муҳим аҳамият касб этиши эътиборни тортади. Шунга қўра маълум давр ва босқичларда талабаларда ҳам креативлик сифатлари, ижодий фаолият малакалари ривожланади.

1-расм. Креатив сифатларни ривожлантириш йўллари

Креатив характерга эга муҳитдагина талабалар ўрганаётган мавзунинг мазмуни, ўқув ахборотлар ўртасидаги ўзаро алоқани тушуниш имкониятига эга бўлади ва бу ҳақида фикрлаш бошлашади (Андерсон эт ал., 2000). М: талабалар “Иммиграция ҳодисасининг моҳияти” ни “Ақлий ҳужум” стратегияси асосида ўрганиш жараёнда, энг аввало, стратегиянин ўзи нималигини, уни қандай қўллаш зарурлиги ҳақидаги тушунчаларга эга бўлишлари лозим. Муайян омиллар педагогларда креативлик сифатлари, малакаларини ривожлантиришга тўсқинлик қиласди. Шу сабабли педагогик жараёнда ўқитувчилар ушбу омилларни баратаф этишга эътибор қаратишлари лозим. Қуйидаги омиллар шахсда креативликни ривожлантиришга тўсқинлик қиласди:

- ўзини таваккалдан олиб қочиш;
- фикрлаш ва хатти-харакатларда қўполликка йўл қўйиш;
- шахс фантазияси ва тасаввурининг юқори баҳоланмаслиги;
- бошқаларга тобе бўлиш;
- ҳар қандай ҳолатда ҳам фақат ютуқни ўйлаш.

Юқорида айтиб ўтилганидек, шахсда креативлик сифатларини ривожлантириш мураккаб жараён саналади. Таълим жараёнини қузатиш, бевосита педагогик жараённи ташкил этиш жараёнида қуйидаги методлар талабаларнинг педагогик тафаккурини ривожлантириш билан бирга педагогикларда касбий фаолиятни ташкил этишда намоён бўлувчи ижодий малакаларни мустаҳкамланишига хизмат қиласди

Шахсда креативликни шакллантиришга йўналтирилган машғулотлар фақат-гина кўнгилочар характердаги топшириқ, машқ ёки вазифалардан иборат бўлиб қолиши керак эмас. Балки, талабаларга бериладиган барча топшириқ, машқ ва вазифалар мавжуд давлат таълим стандартларга мос келиши, талабаларга билим, қўнишка ва малакаларини тўлақонли намойиш қила олиш имкониятини яратиши зарур. Машғулотлар жараёнида ўқитувчилар талабаларни аста-секин масъулият-дан озод қилиш орқали мустақил таълим олишга рағбат билдирадиган шахс бўлишларига эриша олишлари лозим (Фишер, Фрей, 2008 й.).

Англанганидек, педагоглар таълим жараёнини ташкил этишда ўқув материалларининг характеристидан келиб чиқсан ҳолда юқорида қайд этилган топшириқ-лардан икки ва ундан ортигини танлаш имкониятига эга. Бир машғулотда талаба-ларни бир неча турдаги топшириқлар билан ишлашга жалб этиш талабаларда ўқув фаолиятига нисбатан қизиқиши оширади ва ўқув-билиш фаолиятини кучай-тиради.

ХУЛОСА

Ўқув топшириқлари учун иш қоғозларини тайёрлаш. Иш қоғозлари асосида ўқув топшириқларининг бажарилиши мазкур жараённи тезлаштириш, талабалар фаолиятини осонлаштириш ва энг муҳими, мумкин қадар вақтни тежаш имконини яратади. Шу туфайли етакчи хорижий мамлакатлар тажрибасида ўқув топшириқлари билан ишлаш жараёни учун иш қоғозларини шакллантириш ва уларни машғулотлар учун тайёрлашга алоҳида эътибор қаратилади.

Ўзбекистонда ҳам мустақиллик йилларида таълимни ташкил этишга инновацион ёндашиб натижасида узлюксиз таълим тизимининг барча босқич-ларида деярли ҳар бир дарс, ўқув машғулотида талаба ва талабаларнинг амалий фаолиятини иш қоғозлари воситасида ташкил этиш анъанаси бир қадар шакл-ланди. Айни вақтда бу борадаги тажрибани янада бойитишга нисбатан эҳтиёж мавжуд.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Драпеау Патти. Спаркинг студент креативити (Sparking student creativity). – Александрия – Виргиния, УСА: АССД, 2014.
2. Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015. – Б. 81.
3. Савелева М.Г. Педагогические кейсы: конструирование и использование в процессе обучения и оценки компетенций студентов/Учеб. - мет. Пособие. – Ижевск: ФГБОУВПО “Удмуртский университет”, 2013. – С. 9.
4. Сборник кейсов для вузов по дисциплинам гуманитарного и социально-экономического цикла / Учеб. - мет. Пособие. – СПб.: Изд. Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2015. – С. 3.
5. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари – Т.: 2006. – Б. 260.
6. Saidova Kh.Kh., Djalolova D.F., Ergasheva M.R. Promotion of practical trainings for the development of the creative abilities of students in special subjects using foreign methods of foreign education method / European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Европа, Vol. 8 No. 11, 2020. – PP. 73–79. www.idpublications.org.
7. Saidova Kh.Kh., Kuliyeva D.R., Djalolova D.F. “Cluster” Theory and Its Peculiarities in Increasing the Competitiveness of the Economy/ The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research USA, Volume 2, Issue 9, 2020. – PP. 51–54. www.usajournalshub.com.